

*manu*SCRIPTS

Revista d'història moderna

21

Noves perspectives
de la història de la guerra

DADES CATALOGRÀFIQUES RECOMANADES PEL SERVEI DE BIBLIOTEQUES
DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Manuscripts. Revista d'Història Moderna

Manuscripts. Revista d'Història Moderna / Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Departament d'Història Moderna i Contemporània. — 1 (maig 1985 - . — Bellaterra : [Universitat Autònoma de Barcelona*, 1985- . — 23 cm

Anyal

ISSN 0213-2397

I. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània.
I. Història Moderna.
94

Direcció

Javier Antón Pelayo

Secretaria de redacció

Montserrat Jiménez Sureda

Consell de redacció

Betlem Castellà,
Antonio Espino López,
Ignasi Fernández Terricabras,
Núria de Lucas Val,
Maria Antònia Martí Escayol,
Josep Lluís Pérez Granados,
Lluís Roura i Aulinas,
Pilar Sánchez,
Francesc Serra i Sellarés,
Antoni Simon i Tarrés

Consell assessor

Ángel Alcalá (Brooklyn College, The City University
of New York, United States),
Peter Burke (Emmanuel College, Cambridge,
United Kingdom),
William J. Callahan (Toronto University, Canada),
James Casey (Norwich University, United Kingdom),
John H. Elliott (Oxford University, United Kingdom),
Josep Fontana (Universitat Pompeu Fabra, Espanya),
Giovanni Levi (Università Cà Foscari di Venezia, Italia),
François López (Université Michel de
Montaigne-Bordeaux III, France),
Geoffrey Parker (The Ohio State University, USA),
Eliseo Serrano (Universidad de Zaragoza, España),
Stuart Woolf (Università Cà Foscari di Venezia, Italia)

<http://seneca.uab.es/manuscripts>

Direcció i tramesa d'articles

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament d'Història Moderna
i Contemporània
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Subscripcions i intercanvis

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona) Spain
Tel. 93 581 10 22. Fax 93 581 32 39
sp@uab.es

Coberta

Loni Geest & Tone Høverstad

Composició

Medusa
c/ Carme, 16, 2n 1a
08001 Barcelona. Spain
Tel. 93 302 50 74. Fax 93 302 50 74
medusagraf@eresmas.net

Edició i impressió

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 15 96. Fax 93 581 32 39
sp@uab.es

ISSN 0213-2397

Dipòsit legal: B. 2994-1985

Imprès a Espanya. Printed in Spain

Imprès en paper ecològic

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia, el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer és rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del «copyright», i estarà sotmesa a les sancions establertes a la Llei. S'autoritza la reproducció del sumari i dels resums sempre que n'aparegui la procedència.

Les opinions expressades en articles, notes, informacions, ressenyes i treballs publicats a MANUSCRITS són d'exclusiva responsabilitat dels seus autors.

Aquesta revista es regeix pel sistema de censors.

Índex

Manuscripts

Núm. 21, p. 1-253, 2002, ISSN 0213-2397

Les paraules clau són en llenguatge lliure.

S'autoritza la reproducció dels resums i de les pàgines de l'índex.

DOSSIER. Noves perspectives de la història de la guerra

13-16 **ESPINO LÓPEZ, Antonio** Presentació. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 13-16.

17-38 **THOMPSON, I.A.A.** (School of History. Keele University)
El soldado del imperio: una aproximación al perfil del recluta español en el Siglo de Oro. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 17-38.

Análisis de listas de más de 3.500 reclutas en los años 1575-1625 con el fin de investigar las características demográficas y la procedencia geográfica de los soldados españoles en los años 1575-1628.

Palabras clave: siglos XVI-XVII, ejército de los Austrias, reclutas.

El soldat de l'imperi: una aproximació al perfil del recluta espanyol en el Segle d'Or

Anàlisi de les llistes de més de 3.500 reclutes durant els anys 1575-1625 amb la finalitat d'investigar les característiques demogràfiques i la procedència dels soldats espanyols en els anys 1575-1628.

Paraules clau: segles XVI-XVII, exèrcit dels Àustria, reclutes.

Towards a Profile of the Spanish Soldier in the Golden Age

Analyses data from recruiting lists in order to establish the demographic characteristics and geographical origins of over 3.500 Spanish soldiers in the period 1575-1628.

Key words: XVI-XVII centuries, Hapsburg army, recruits.

39-61 **STORRS, Christopher** (Departament of History. University of Dundee)
La pervivencia de la monarquía española bajo el reinado de Carlos II (1665-1700). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 39-61.

Es un tópico que España, durante el reinado del último de los Austrias, Carlos II (1665-1700) —*el Hechizado*—, estuvo en un estado de fracaso, y que enfrentada con el rey francés, Luis XIV, quien tenía ejércitos y armadas más grandes y más eficaces, la Monarquía iba desplomándose. Para algunos historiadores, el abandono por España de sus ambiciones imperiales permitía, sobre todo después de 1680, la recuperación del país y la anticipación de los éxitos asociados con la nueva dinastía, los Borbones, después de 1700. Este artículo arguye, al contrario, que Carlos II y sus ministros estuvieron resueltos a mantener el imperio, y que la defensa imperial determinó la vida española —gobierno, hacienda, política, sociedad— en estos decenios. Arguye también que continuaban funcionando los ejércitos y armadas españolas, y que la diplomacia aseguraba la ayuda muy importante de aliados extranjeros. Éste, y otros factores —el carácter de la guerra de entonces, la lealtad de los sujetos en varias partes de la Monarquía, la distensión del imperio— nos ayudan a entender la pervivencia de la Monarquía y el hecho que en el momento de la muerte del rey Carlos, el imperio español era todavía enorme.

Palabras clave: España, Imperio, Carlos II, Luis XIV, ejércitos, diplomacia, pervivencia.

La pervivència de la monarquia espanyola sota el regnat de Carles II (1665-1700)

És un tòpic que Espanya, durant el regnat del darrer dels Àustries, Carles II (1665-1700) —*l'Embruixat*— es trobava en un estat de fracàs, i que, enfrontada amb el rei de França, Lluís XIV, qui tenia exèrcits i armades més grans i més eficients, la Monarquia s'anava desintegrant. Per alguns historiadors, l'abandonament per Espanya de les seves ambicions imperials, permetia, sobretot després de 1680, la recuperació del país i l'anticipació dels èxits associats a la nova dinastia, els Borbons, després de 1700. Aquest article argumenta, al contrari, que Carles II i els seus ministres estigueren decidits a mantenir l'imperi, i que la defensa imperial determinà la vida espanyola —govern, hisenda, política, societat— en aquests decennis. Argumenta també que continuaven funcionant els exèrcits i armades espanyols, i que la diplomàcia assegurava l'ajuda molt important d'aliats estrangers. Aquest, i d'altres factors —el caràcter de la guerra d'aleshores, la lleialtat dels subjectes en diverses parts de la Monarquia, la distensió de l'imperi— ens ajuden a entendre la pervivència de la Monarquia i el fet que, en el moment de la mort del rei Carles, l'imperi espanyol era encara enorme.

Paraules clau: Espanya, Imperi, Carles II, Lluís XIV, exèrcits, diplomàcia, pervivència.

The resilience of the Spanish Monarchy under the Carlos II's reign (1665-1700)

It is a commonplace that Spain in the reign of the last Spanish Hapsburg, Carlos II (1665-1700) —*el hechizado*— was in a state of collapse and that, confronted by the aggression French king, Louis XIV, with larger and more effective armies, and navies the Spanish Monarchy largely disintegrated. On the other hand, revisionist historians have argued that —especially from 1680— and in part due to the abandonment of imperial ambitions, Spain showed signs of

recovery which anticipated the recovery and reform associated with the new Bourbon dynasty from 1700. This article argues that Carlos II and his ministers were in fact determined to hang onto empire, and that imperial defence shaped Spanish political life between 1665 and 1700. It also argues that Spain's armies and navies continued to function, and that Spanish diplomacy ensured the vital support of allies. These and other factors — the nature of contemporary warfare, the loyalty of the various parts of the Monarchy, the dispersed character of the empire — help us to understand the resilience of the Spanish Monarchy and the fact that the Spanish empire was remarkably intact when Carlos II died in 1700.

Key words: Spain, Monarchy, empire, Charles II, Louis XIV, armies, navies, diplomacy, resilience.

63-93

WHITE, Lorraine (University of Wollongong. Austràlia)

Guerra y revolución militar en la Iberia del siglo XVII. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 63-93.

Todavía continúan los debates sobre la revolución militar (RM) ocurrida a comienzos de la Europa moderna. En un esfuerzo por determinar si la Iberia del siglo XVII merece permanecer en la periferia o ser incorporada en los territorios al centro de la RM, este artículo toma como caso de estudio la guerra luso-castellana de 1640-68. En la aplicación de ciertos aspectos de la teoría de Roberts-Parker —estrategias y tácticas, y tamaño y composición de los ejércitos— a los hechos documentados de los bandos involucrados en la guerra más larga del siglo XVII ocurrida en Iberia, el artículo examina los recientes refinamientos de la teoría de la RM elaborada por David Parrott y John Lynn.

Palabras clave: Siglo XVII, Portugal y Castilla, guerra, revolución militar.

Guerra i revolució militar a la Ibèria del segle XVII

Actualment encara continuen els debats sobre la revolució militar (RM) que va tenir lloc a principis de l'època moderna a Europa. En un esforç per determinar si la Ibèria del XVII mereix romandre a la perifèria o ser incorporada dins els territoris del centre d'aquesta revolució, aquest article pren com a cas d'estudi la guerra luso-castellana de 1640-68. En l'aplicació de certs aspectes de la teoria de Roberts-Parker —estratègies i tàctiques, i magnitud i composició dels exèrcits—, als fets documentats dels bàndols involucrats en la guerra més llarga del segle XVII que ocorregué a Ibèria, l'article examina en profunditat les recents aportacions de la teoria de la revolució militar elaborada per David Parrot i John Lynn.

Paraules clau: Segle XVII, Portugal i Castella, guerra, revolució militar.

War and military revolution in seventeenth-century Iberia

The debate over la Revolución Militar (RM) in early modern Europe still continues. In an effort to determine if seventeenth-century Iberia deserves to remain on the periphery or be incorporated into the so-called «heartlands» of the RM, this article takes as a case study the Luso-castilian war of 1640-1668. In testing aspects of the Roberts-Parker theory —notably strategy and tactics, and army

size and composition— against evidence from both parties to the longest war in seventeenth century Iberia, it examines some of the recent refinements of the MR theory elaborated by David Parrott and John Lynn.

Key words: Seventeenth-century, Portugal and Castile, war, Military Revolution.

- 95-132 **BORREGUERO BELTRÁN, Cristina** (Universidad de Burgos. Departamento de Ciencias Históricas y Geografía)
 Imagen y propaganda de guerra en el conflicto sucesorio (1700-1713). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 95-132.

Estudio que define y analiza la tipología propagandística y publicística que configuró la imagen del conflicto bélico en España así como la de sus más destacados protagonistas: el Archiduque Carlos y Felipe V.

Palabras clave: 1700-1713, Guerra de Sucesión española, propaganda de guerra, propaganda religiosa, Archiduque Carlos, Felipe V.

Imatge i propaganda de guerra al conflicte successori (1700-1713)

Estudi que defineix i analitza la tipologia propagandística i publicística que va configurar la imatge del conflicte bèl·lic a Espanya així com la dels seus protagonistes més destacats: l'arxiduc Carles i Felip V.

Paraules clau: 1700-1713, Guerra de Successió espanyola, propaganda de guerra, propaganda religiosa, arxiduc Carles, Felip V.

Appearance and war propaganda into the successory conflict (1700-1713)

This study describes and analyses the propaganda and publicistic that gave form to the military conflict in Spain as to its more prominent leads: Archduke Charles and Philip V.

Key words: 1700-1713, War of Spanish Succession, war propaganda, religious propaganda, Archduke Charles, Philip V.

- 133-160 **GARCÍA HURTADO, Manuel-Reyes** (Universidad de A Coruña. Facultad de Humanidades)
 Guerra y propaganda a finales del siglo XVIII. José Felipe de Olivé y el *Correo de Gerona* (1795). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 133-160.

Presentamos una panorámica de la actividad intelectual de José Felipe de Olivé y un análisis del contenido del periódico que editó en Gerona durante la última fase de la guerra contra la Convención, poniéndolo en relación con los sucesos que se estaban produciendo. El *Correo de Gerona* nos permite acceder a una peculiar manera de propaganda «de baja intensidad», que viene marcada por las restricciones informativas impuestas por la Corona, lo que si cabe introduce un elemento de mayor diferenciación entre ambos beligerantes merced a su diverso empleo de los mecanismos de información.

Palabras clave: Guerra de la Convención, periodismo militar, propaganda, siglo XVIII, José Felipe de Olivé.

Guerra i propaganda a finals del segle XVIII. José Felipe de Olivé i el *Correo de Gerona* (1795)

Oferim una panoràmica de l'activitat intel·lectual de José Felipe de Olivé i una anàlisi del contingut del diari que edità a Girona durant la darrera fase de la guerra contra la Convenció, d'acord amb els esdeveniments que es produïen a l'època. El *Correo de Gerona* ens permet accedir a una peculiar manera de propaganda «de baixa intensitat», marcada per les restriccions informatives imposades per la Corona, que introdueix un important element de diferenciació entre les diferents parts en conflicte, gràcies al seu divers ús dels mecanismes d'informació.

Paraules clau: Guerra de la Convenció, periodisme militar, propaganda, segle XVIII, José Felipe de Olivé.

War and propaganda at the end of 18th century. José Felipe de Olivé and the *Correo de Gerona* (1795)

We are showing a general view of José Felipe de Olivé's intellectual activity and an analysis of the contents of the newspaper he edited in Gerona during the last year of the war against the Convention, connecting this to the events that were taking place. The *Correo de Gerona* allows us to study a peculiar «low intensity» propaganda that is ruled by several informative restrictions imposed by the Crown, which, therefore, introduces an element of distinction between both belligerents, due to the diverse uses of the different mechanisms of information.

Key words: Convention War, military journalism, propaganda, 18th century, José Felipe de Olivé.

- 161-191 **ESPINO LÓPEZ, Antonio** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
La historiografía hispana sobre la guerra en la época de los Austrias. Un balance, 1991-2000. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 161-191.

En este trabajo, el autor reflexiona sobre la evolución historiográfica, preferentemente hispana, del estudio de la guerra en la época de los Austrias en la última década del siglo XX. Reivindicando una mayor cantidad de trabajos historiográficos sobre la materia, la única fórmula para reconducir a ésta señalándole sus carencias y los caminos a seguir, el autor analiza pormenorizadamente los diversos aspectos que se han ido investigando, cada vez con mayor fortuna: los sociológicos, el ejército de los Austrias como institución, el impacto de la guerra desde una óptica socio-económica, así como los aspectos técnicos (arquitectura militar) y los culturales. La idea final es que queda mucho por hacer y, al igual que una década atrás, todavía hay que convencer a buena parte de la profesión que estudiar la guerra no dota al estudioso de la misma de un

marchamo militarista, ni señala una ideología determinada, sino que se trata de un ámbito de la historia cuyo conocimiento es indispensable para entender más cabalmente todos los demás.

Palabras clave: historiografía, época de los Austrias, historia de la guerra.

La historiografia hispànica de la guerra a l'època dels Àustria. Un balanç, 1991-2000

En aquest treball, l'autor reflexiona sobre l'evolució historiogràfica, preferentment hispànica, de l'estudi de la guerra a l'època dels Àustries durant l'última dècada del segle xx. Reivindicant una major quantitat de treballs historiogràfics sobre la matèria, la qual cosa és l'única fórmula per tal de reconduir-la tot assenyalant les seves carències i els camins a seguir, l'autor analitza detalladament els diversos aspectes que s'han anat investigant, cada vegada amb major fortuna: els sociològics, l'exèrcit dels Àustries com a institució, l'impacte de la guerra des d'una òptica socioeconòmica, així com els aspectes tècnics (arquitectura militar) i els culturals. La idea final és que queda molt per fer i, de la mateixa manera que una dècada enrera, encara cal convèncer bona part de la professió que estudiar la guerra no dota l'estudiós de cap connotació militarista, ni assenyalava una ideologia determinada, sinó que es tracta d'un àmbit de la història, el coneixement del qual és indispensable per tal d'entendre més íntegrament tots els altres.

Paraules clau: historiografia, època dels Àustries, història de la guerra.

The Hispanic historiography about war in the Hapsburg period from 1991 to 2000

In this article, the author reflects on the historiographical evolution, preferentially Hispanic, of the studies about war during the Hapsburgs in the last decennium of the xxth century. Vindicating a major number of historiographical works about the subject, which is the only formula to redirect it by pointing out its deficiencies and future ways to follow, the author analyses in detail the different aspects that have been investigated: the sociological ones, the Hapsburg's army as an institution, the impact of war from a socio-economical view, as well as technical aspects (military architecture) and cultural ones. The final idea is that there is still a lot of work to do, and that it is still necessary to convince a large number of historians that the fact of studying the war topic does not give to the studios of it a militaristic personality, and that neither assigns a definite ideology, because the study of war is essential to understand completely all the others faces of History.

Key words: historiography of war, Hapsburg army.

MISCEL·LÀNIA

- 195-210 **JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat** (Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània)
La Inglaterra de los Tudor (síntesis de historia política). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 195-210.

Como su título indica, este artículo es una síntesis histórica de la Inglaterra de los Tudor, analizada desde una perspectiva política.

Palabras clave: Inglaterra, Tudor, síntesis, historia política.

L'Anglaterra dels Tudor (síntesi d'història política)

Com el seu títol indica, aquest article és una síntesi històrica de l'Anglaterra dels Tudor, analitzada des d'una perspectiva política.

Paraules clau: Anglaterra, Tudor, síntesi, història política.

Main events in England under the Tudors

This article intends to be a synthesis of Tudor England's main events.

Key words: England, Tudor, synthesis, political history.

Treballs d'investigació

- 213-217 **JUNQUERAS VIES, Oriol**
Economia i pensament econòmic a la Catalunya de l'alta edat moderna (1520-1630). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 213-217.

- 219-225 **JANÉ CHECA, Oscar**
França i Catalunya al segle XVII. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700). *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 219-225.

- 227-229 **LABORDA ORIBES, Luis**
La historia en la cinematografía norteamericana. El cine de ficción como (re)creación e interpretación de la historia: los géneros cinematográficos y el pasado representado en el cine desde el acercamiento a la historia, a la literatura, a la filosofía y al arte. *Manuscripts. Revista d'Història Moderna*, 2003, núm. 21, p. 227-229.

231-248 **Ressenyes**

Ribot García, Luis Antonio. *La Monarquía de España y la guerra de Mesina (1674-1678)*.

Rowlands, Guy. *The Dynastic State and the Army under Louis XIV. Royal Service and Private Interest, 1661-1701* (Núria de Lucas Val).

Stein, Stanley J., Stein, Barbara H. *Plata, comercio y guerra*.

Goodman, David. *El poderío naval español* (Nicolás Barbieri).

Domínguez Nafría, Juan Carlos. *El Real y Supremo Consejo de Guerra (siglos XVI-XVIII)* (Agustí Hernández Navarro).

Espino López, Antonio. *Guerra y cultura en la Época Moderna. La tradística militar hispánica de los siglos XVI y XVII* (Pablo Heredia Mazo).

Autores diversos. *La Guerra de Sucesión en España y América. X Jornadas Nacionales de Historia Militar*.

González Cruz, David. *Guerra de religión entre príncipes católicos. El discurso del cambio dinástico en España y América (1700-1714)* (Nàdia Varo Moral).

Sala i Berart, Gaspar. *Proclamación Católica a la Majestad piadosa de Filipe el Grande...* (Antonio Espino López).

Simon i Tarrés, Antoni (dir.). *Diccionari d'historiografia catalana* (Josep Alavedra i Bosch).